

Els papers aplegats en aquest llibre tingueren en el seu origen, i crec que encara el conserven, un deliberat èmfasi polèmic. Tots ells, llevat d'un, es publicaren a la premsa diària –*La Vanguardia* i *Tele/eXprés*, de Barcelona, i *Informaciones*, de Madrid–, i aleshores ja em proporcionaren una ameníssima varietat de rèpliques, unes vegades també a les pàgines dels periòdics, d'altres a través de la sempre estimable correspondència particular, i fins i tot, en una ocasió, mitjançant el jutjat de guàrdia. M'hauria agradat recapitular i comentar ací aquells incidents, però ni tinc ara temps de fer-ho, ni potser valdria la pena. Deixe els texts tal com foren escrits, amb només algun lleu retoc d'allò que anomenen «estil», i sense eliminar les reiteracions lògiques que s'escolaren en una redacció intermitent i allargada entre 1970 i 1974. Algunes línies que, per una raó o altra, no arribaren a les linotípies, les reintegre al seu lloc. De fet, la intenció era induir el lector a reflexionar entorn d'uns quants temes, vidriosos i estimulants, que, per regla general, em semblaven insidiosament silenciats o confosos per uns i altres. Això m'obligava, en certa manera, a adoptar unes lleugeres irreverències en l'expressió. Que, en definitiva, ni tan sols són irreverents. Avui, en revisar les galerades, i rellegir-me, em

quede amb la impressió d'haver-m'hi quedat «curt», i fins i tot tem que vaig pecar de tímid. Les ires dels meus «controversistes» —ells, de més a més, prou que pogueren buidar el pap, cosa que no estava al meu abast— resultaven bastant injustificades. No importa. El que compta és la possibilitat que, un poc arbitràriament reunits, els meus articles de referència servesquen per a facilitar l'altra polèmica, la polèmica de qui em llegeixa amb ell mateix, a partir dels meus plantejaments. Mai no he pretès «tenir raó», ni en aquestes qüestions ni en cap d'altra: aquesta gloriosa imbecil·litat la deixo als qui es dediquen professionalment a estar en possessió de la «veritat». Per exemple: Mussolini, el Mussolini que *ha sempre ragione*. O don Américo Castro i don Claudio Sánchez Albornoz que es barallaven per això. O... És igual. Enfront de la comèdia intel·lectual —i no intel·lectual— en tràmit, em vaig proposar aixecar la llebre d'unes quantes objeccions. El meu desig és que siguin aprofitables a aquest nivell: al nivell d'una necessària, cautelosa i urgent meditació de cadascú. Ho dic: de cadascú. La meua invitació consisteix en el que ve de seguida.

J. F.
3-IV-1975, Sueca

I
EL 'RUEDO IBÉRICO'

Edicions Bràmera

«Contra Unamuno...» Calia començar per don Miguel. Quan vaig publicar a *La Vanguardia* l'article «El cas de don Miguel» hi hagué les protestes previsibles, més una clamorosa ficada de pota a càrrec d'un antroipoide que, caritativament, desitge oblidar. Certament, Unamuno va ser un gran tipus, i em sembla haver-ho dit i reedit en l'escrit en qüestió. Les meues objeccions, per altra banda, no podien ser més elementals: les que li posaria qualsevol veí amb cara i ulls. Caldrà al·legar les que li posà Lukács? I això que, a Lukács, l'aspecte «nacionalista» de l'irracionalisme unamunià se li escapava. A «Amb Balmes com a excusa» vaig intentar reblar el clau, però aquesta vegada la repulsa m'arribà des de l'angle oposat. La patrioteria catalanoide, amb l'afegit d'una certa infusió clerical, es rebel·là contra el que consideraren una ofensa a la sagrada memòria del filòsof de Vic i a la diòcesi sencera a què estigué incardinat. Prengueren el rave per les fulles, aquests senyors. Hi vaig subratllar, això sí, que Balmes no va ser precisament un Hegel, cosa que resulta d'una evidència absoluta. Només que el que a mi m'interessava, aleshores, era la contraposició Balmes-Unamuno. Tot enfrontant-se amb *El criterio* del reverend, don Miguel preferí aquella genial estupidesa de *prefero desbarrar*

con ingenio a acertar con ramplonería. Ell mai no es proposà *acertar*, en efecte: per a què? Cultivà l'*ingenio* a seques, i d'ací la brillant versatilitat de les seues elaboracions literàries i ideològiques. En un punt, però, es va mantenir sempre ferm: en allò del «nacionalisme». Per això tiris i troians el reclamen per a cada bàndol, i en tots serveix. Unamúnida, potser més que ningú, fou el doctor Castro. Américo Castro havia rentat la cara al problema de les «castes», astutament dissimulat per la historiografia espanyola anterior. El seu enfocament pogué ser una extraordinària aportació a l'entesa del passat peninsular; acabà sent, erudició a part, una unamunada més. En explicar alguna de les meues reticències a propòsit de tot plegat a «L'altre castrisme», don Américo s'enfadà. I no sé per què. Al cap i a la fi, jo m'hi limitava a destacar, amb paraules literals seues, la intencionalitat no-«històrica» –a-científica–, o siga, política, dels seus llibres, i a indicar com i cap on disparava els seus arguments. Pel que sembla, Castro encarregà al professor Aranguren que em «contestàs», i el professor Aranguren, com aquell qui res, es llançà a l'arena, sense saber exactament de què anava la cosa. Si el lector sent curiositat per calibrar la frívola i despistada ingerència d'Aranguren, pot consultar el volum *Entre España y América*, que Ediciones Península inclou en aquesta mateixa col·lecció: a partir de la pàgina 197. El sorprenent arravatament de don José Luis amb prou feines permetia el debat, i, per si no n'hi havia prou,

acabava afirmant que sempre hi ha alguna cosa «que de cap manera no es pot dir». De cap manera? La conclusió immediata era, i és, que si el professor Aranguren fos ministre d'Informació i Turisme, seria pitjor que el professor Fraga en els seus pitjors moments. Així ho vaig fer constar en una breu postil·la a un altre article meu, també a *La Vanguardia*, i al periòdic, per a tancar la possible inclemència d'una polèmica personalista, em penjaren l'últim aforisme del *Tractatus* de Wittgenstein, que no venia a tomb. Ignore qui suggerí la humorada: ficar en l'embolic el *Tractatus*, no sols era una «irreverència filosòfica», sinó una demostració flagrant que fins i tot amb la «lògica formal» es poden fer trampes doctrinàries... Amb «La botigueta de la història» vaig gosar d'insinuar que, ben mirat, entre don Américo Castro i el seu rival impertinent don Claudio Sánchez Albornoz hi ha més afinitats de les que ells s'obstinaren a ocultar. Avui podria agregar-hi unes certes complementàries a la constatació, gràcies al paper autobiogràfic de don Claudio *Con un pie en el estribo* (1974). Sense voler, i *ex abundantia cordis*, Sánchez Albornoz dóna la raó a Castro en l'assumpte de les «castes»: don Claudio, ara mateix, s'encabrira des de la seua condició de *cristiano viejo*, amb segures executòries de *limpieza de sangre*, i posa sota sospita l'estirp de Castro, tal vegada de *marranos furtius*. En donar-li la raó a don Américo amb una ingenuïtat encantadora, don Claudio resol l'altercat: ambdós eren

llops de la mateixa llopada —«nacionalista»—, si val una expressió proverbial tan rústica. I, tot seguit, amb «Ahora no hay de ese percal», em referesc a don Salvador de Madariaga. No he arribat a entendre mai com Madariaga ha passat per «liberal», ni per un instant, més allà i més ençà dels Pirineus. Don Salvador mai no fou liberal, i no ho és, ni ho serà per molts anys que visca. La seua hostilitat al franquisme —i això són figures d'un altre paner— pertany a l'esfera dels misteris: el seu lloc era un ministeri del Règim, i no el fel·liç exili de les universitats britàniques. Cal no confondre l'esquizofrènia amb la política, o no n'encertarem ni una. Encara no conec la *Sociología del franquismo*, del popular sociòleg Amando de Miguel, i no sé si aquest jovial catedràtic ha valorat la dada en les seues degudes proporcions. Madariaga, el 1935, féu editar un llibre titulat *Anarquía o jerarquía*, com a «ideari per a la constitució de la tercera República». D'aquest *bouquin* descendeixen la retòrica i els plans del Sistema, i no dels discursos de José Antonio Primo de Rivera, Onésimo Redondo o Ramiro Ledesma, ni d'*El Estado nuevo* de Víctor Pradera, ni del que postularen José Calvo Sotelo o don Ramiro de Maeztu. La «democràcia orgànica» va ser un invent de don Salvador, i en això estem: en la seua «III República». El silenci que envolta *Anarquía o jerarquía* és una de les estafes més escandaloses que hem patit els pobladors d'aquests rodals. I no era un palimpsest redactat en sànscrit i en

exemplar únic... Respecte a «Parlar en castellà» i les notes següents, no tinc res a dir: queden obertes a la disputa emergent. L'article «Coses del segle passat» —de tots els ací reunits, n'és l'inèdit— es refereix al carlisme, o no tant al carlisme com a algunes temptatives d'interpretar el carlisme en una suposada perspectiva esquerranosa. La gent d'aquest país —excepte comptadíssimes excepcions— té un besavi carlí i un besavi liberal. Les guerres civils del carlisme foren «assaigs» del que fou la del 36: les «honrades masses carlines» mai no fallaren a la defensa d'aquell Antic Règim del qual formen part i que les afligeix. Les explicacions excusatòries del meu amic Evarist Olcina no són de desdenyar. Els historiadors oficials —en aquest tema, tot és Pirala— s'han acarnissat amb el carlisme. Com s'han acarnissat amb l'anarquisme. És el desdeny pel que és «subversiu». Que el carlisme ha estat un fenomen «popular», no hi ha dubte. El que mai no ha estat «popular», per ací, ha estat el *tinglado* de la Restauració. Però tampoc cal exagerar: el carlisme no ha deixat de ser mai una «extrema dreta», l'ancestral, paleolítica, amb rectors trabucaires i aristòcrates menors com a dirigents. La seua vocació de «guerra civil» és intrínseca. I amb això tornem a Unamuno, que, en definitiva, és un subproducte del carlisme, o de l'anticarlisme basc: tant se val. Queda en l'aire l'aspiració de don Javier i de don Hugo, individus embrollats en el *tongo* jurídic de la «legimitat». Vaig parlar una vegada, uns pocs minuts, amb

don Javier, de pas pel meu poble, i em va fer llàstima. Parlava un castellà de nas, afrancesat, i la clientela li demanaria un castellà fort: de Burgos, de Toledo, o de Valladolid. Era, de més a més, una persona fatigada. No faré una muntanya «política» de la fonètica dels monarques espanyols, i referida exclusivament al castellà. Quin castellà parlaren Carles I i Felip V –sense comptar els seus «consellers»–, els dos fundadors màxims de l'actual Estat espanyol? Un flamenc i un francès... Hi hauria molt a parlar sobre l'assumpte. Que no és del carlisme, encara que ho siga. La inclinació «progre» dels Borbó-Parma –els xicots i les xicotes de la dinastia– fa tard. I un dinasta sempre és un dinasta, que caram!... Fa poc, un membre de la «classe política» de Madrid declarà a la premsa de València que els carlins són alguna cosa així com «uns socialistes que no saben que ho eren». No, no. Sé el pa que s'hi dóna: un carlí sempre serà un carlí: una fauna «popular», però «reaccionària». Que és l'habitual, siga dit de passada. El «poble», així que es descuida, no sap ser sinó «de dretes». Ara estic parlant del «poble» en la seua variant camperola...